

Анотация

Ушкалов Александр. Комедии «Катина любовь, или Строительная пропаганда» Юлиана Шпола и «Мына Мазайло» Мыколы Кулиша: попытка сравнения

В статье осуществлена попытка сравнения пьес Юлиана Шпола „Катина любовь, или строительная пропаганда” (1928) и Мыколы Кулиша „Мына Мазайло” (1928). Были исследованы сходства и отличия двух драматических текстов на уровне фабулы, сюжета, персонажей, построения и развития интриг, лексического материала и так далее.

Ключевые слова: интрига, комедия, конфликт, натурализм, сюжет, фабула.

Summary

Ushkalov Oleksandr. Comedies „Katia’s love, or Building Advocacy” by Yulian Shpol and „Myna Mazaylo” by Mykola Kulish: a comparative attempt

This article attempting to compare Yulian Shpol’s play „Katia’s Love or Building Advocacy” (1928) and Mykola Kulish’s play „Myna Mazaylo” (1928). It analyses similarities and differences between both texts at dramatic plot level, story, characters, construction and evolution of intrigue, vocabulary etc.

Key words: intrigue, comedy, conflict, naturalism, story, plot.

Олена ПОРЯДНА,

аспірантка

Криворізького державного педагогічного університету

УДК 821.111

«ПІСНЯ ПРО СОРОЧКУ» Т. ГУДА В ПЕРЕКЛАДІ І. ФРАНКА: МІЖ МАРКСИЗМОМ ТА НАЦІЄБОРСТВОМ

У статті розглядаються не тільки інтерпретація перекладу І. Франком «Пісні про сорочку» Т. Гуда, а й мотивація вибору твору як вияв таланту митця. Досліджуються марксистські мотиви як у перекладі, так і в оригіналі в аспекті компаративно-рецептивного аналізу. Переклад визначається як форма міжлітературних взаємин.

Ключові слова: марксизм, рецепція, переклад, еквівалентність, уподібнення, компаративістично-рецептивний аналіз, трансформація, інтерпретація.

Про Івана Франка ми переважно говоримо як про видатного українського прозаїка, поета, перекладача, філософа, навіть економіста. До речі, на початку своєї публічної діяльності він був відомий саме як економіст, що досліджував проблеми, пов'язані зі скасуванням панщини й упровадженням капіталістичних відносин у селі. Зокрема не тільки теоретично, а й на практиці намагався роз'яснити вчення К. Маркса та

Ф. Енгельса про створення додаткової вартості, показуючи це на прикладі видобутку солі в Нагуєвичах. Але, окрім цього, І. Франко був заповзятим політиком й одним з організаторів Русько-української радикальної партії (першої в Галичині партії європейського зразка). За політичну діяльність, як відомо, переслідувався австрійською владою.

Питання державотворення та національної ідеї не є новими. Вони вивчалися багатьма відомими вченими України та зарубіжжя (такими, як І. Кант, М. Костомаров, П. Куліш, М. Грушевський, М. Бубер, В. Липинський, Д. Донцов, М. Бердяєв, Л. Гумільов, І. Лисяк-Рудницький, однак підходи І. Франка до цих питань заслуговують на окрему увагу [8, 242].

Політичні погляди І. Франка еволюціонували від соціалізму й захоплення марксизмом до позицій національної демократії та критики марксизму. Світогляд поета формувався в умовах загострення боротьби трудящого селянства й робітництва Західної України проти соціального гніту. У статті буде актуалізована політична зорієнтованість молодого І. Франка в кінці 70-х років, а саме в 1878 р., під час роботи над перекладом «Пісні про сорочку» Т. Гуда, та її рецепції в його літературній практиці.

Своє кредо соціаліста І. Франко найповніше виклав в одному з листів (від 20 вересня 1878 р.). У тодішніх поглядах поета було багато чого від марксизму, адже він був переконаний, що в майбутньому:

- 1) в основі будови нового ладу лежатиме суспільна (громадська) власність на засоби виробництва;
- 2) суспільство складатиметься з рівноправних громадян, які будуть управлятися вибраним ними керівництвом;
- 3) усі плоди праці повинні повністю належати робітникам;
- 4) політичні питання посідатимуть другорядну роль;
- 5) зникнуть класові привілеї та нерівність;
- 6) справи загальної державної ваги (розвиток шкіл, музеїв, інститутів тощо) фінансуватимуться із суспільних фондів;

7) соціалістичний лад забезпечить вільний розвиток усіх націй, які створять вільну федерацію.

Наведені міркування І. Франка підтверджують, що в його програмі переходу до соціалізму є чіткі гуманістичні аспекти й загальнолюдські цінності.

Актуальність цієї статті зумовлена потребою в новій рецепції постаті І. Франка, його творів, зокрема й перекладів, адже вибір твору для перекладу, як і сам переклад, також є втіленням творчої особистості митця.

У міжлітературній комунікативній ситуації Р. Етьємбль вирізняє ролі адресата, посередника й адресанта. Ці комунікативні ролі існують у діалогічному просторі – як позатекстовому (твір – переклад – рецепція), так і внутрішньотекстовому (текст-джерело інтертекстуально імплікований і поданий цитатою у тексті-сприймачі) та міжтекстовому (у літературному процесі твір-джерело ставить запитання, на яке шукає відповідь текст-сприймач, який стає посередником і включається в діалог) [1, 75].

Адаптація тексту оригіналу, його переосмислення в новому національно-культурному середовищі, творче перетворення та засвоєння – це обов'язкові умови рецепції. У такий спосіб налагоджується міжкультурна комунікація – діалог національних письменств і культур у цілому [1, 74].

Під час компаративно-рецептивного аналізу важливо з'ясувати характер засвоєння сприйнятих елементів у структурі тексту як оригіналу, так і перекладу, де це запозичення виявилось, а також те, яку роль відіграють засвоєні компоненти в структурі тексту-реципієнта.

Метою статті є виявлення можливості інтерпретації «марксистського» вірша-перекладу в дещо новому ключі; окреслення мотивів, що спонукали І. Франка узятися до нього, як марксистських, так і пов'язаних із боротьбою за свободу нації.

Важливим у процесі перекладу є вибір твору, який найчастіше зумовлений внутрішніми потребами сприймаючої літератури, її здатністю засвоїти літературне явище іншої нації, її здатністю зреагувати на його

художні особливості. Чому І. Франко вибрав саме цей вірш для перекладу? Томас Гуд (Thomas Hood, 1799–1845) наприкінці свого короткого життя (1843 р.) написав «Пісню про сорочку», яка набула великої популярності серед англійських робітників, стала гімном трудового люду. Навіть на пам'ятнику поетові написано: «*He sang The Song of the shirt*» («*Він проспівав Пісню про сорочку*») [5, 29]. Соціальну поезію Т. Гуда високо оцінював Ф. Енгельс. Ураховуючи ці аргументи та беручи до уваги марксистські переконання І. Франка того часу, можна припустити, що саме це стало мотивом вибору твору для перекладу. Перш ніж перекласти чужомовні твори, поет завжди проводив аналогії із сучасними потребами українського народу, визначав, що корисного та цінного є в оригінальному творі, щоб знайомити українського читача з ним. Тож вибір цього англомовного вірша не був випадковим.

Українське національне відродження є закономірною частиною загальнополітичних процесів Європи. ХІХ ст. як в Україні (зокрема, Галичині, яка перебувала у складі Австро-Угорської імперії), так і в Англії характеризується зростанням революційних рухів поневолених народів, які прагнули обмежити владу керівної верхівки. При цьому ширилися різні соціалістичні ідеї справедливого поділу народного прибутку та боротьби проти жадливої експлуатації робітників капіталістами.

У вірші «Пісня про сорочку» Т. Гуд правдиво зобразив гірку долю трудівників. На прикладі не кріпосного раба, а вільного громадянина поет створив образ жінки-трудівниці, стомленої щоденною працею. Вона живе у злиднях, безправна, але повинна й далі тяжко працювати, щоб не вмерти з голоду.

Соціальна поезія Т. Гуда мала значний вплив на українську літературу. Переклад «Пісні про сорочку» зробив також П. Грабовський, створивши на основі цього твору відому «Швачку».

Художній переклад – один із найбільш наочних проявів міжлітературної взаємодії. Переклад, поряд з оригінальним письменством, є важливою

складовою національно-літературного процесу, оскільки виступає посередником між літературами, без нього неможливо було б говорити про міжлітературний процес у всій його повноті. Художній переклад – особливий вид перекладу, оскільки він є не точною передачею змісту, а відображенням думок і почуттів автора поетичного (або прозового) першотвору за допомогою іншої мови, перевтілення його образів у матеріал іншої мови. Отже, переклад є формою міжлітературного зв'язку. Дуже важливим є не факт впливу одних літератур на інші, а те, як літератури сприймають ці впливи, трансформують їх і стають готовими до міжлітературної комунікації, поєднання впливу із власною внутрішньою специфікою і традицією. Літературні контакти необхідно розрізняти за мірою їх значущості, а також враховувати різні спроби їхнього вияву і творчий характер їх реценцій.

Під час компаративно-рецептивного аналізу спробуємо простежити еквівалентність перекладу й оригіналу, враховуючи рівень збереження змісту, форми, семантики, стилістики. Варто особливо підкреслити, що еквівалентність оригіналу і перекладу — це насамперед спільність розуміння інформації, що міститься в тексті, включаючи й ту, що впливає не тільки на розум, але і на почуття реципієнта і яка не тільки експліцитно виражена в тексті, але й імпліцитно віднесена до підтексту. Одразу слід наголосити: І. Франко здебільшого відходить від тексту оригіналу, натомість додає щось від себе. Звідси можна припустити, що поет переклав англomовний текст за допомогою методу уподібнення, який полягає у відтворенні семантико-стилістичних функцій реалії мови-джерела іншомовним аналогом – реалією мови-сприймача.

Уже в першій октаві перекладу спостерігається парафраз, де перекладач інтерпретував оригінал по-своєму. І. Франко на початку вірша використовує зображувальні епітети, щоб реципієнт відчув всю трагічність героїні, замінюючи “*With fingers weary and worn*” (“пальцями стомленими та знесиленими”) на “*У лахах нужденних сиділа вона*”. Бажаючи підкреслити її стійкість та мужність попри негаразди й додаючи лише “ні сльозинки”,

І. Франко тим самим відходить від оригіналу: “*В червоних, підпухлих очах ні сльозинки*” – “*With eyelids heavy and red*” (“з повіками тяжкими й червоними”). Для підсилення виразності у перекладі використано полісиндетон (оригінальний текст цитуватиметься за [9, 436] а переклад – за [7, 673]):

Plying her needle and thread — *І ночами шиє, і днями цілими.*

Stitch! stitch! stitch! *Без тямки, без впину літає рука*

“*Plying her needle and thread*” (“нахиливши голку з ниткою”) гіперболізується у перекладі, а “*Stitch! stitch! stitch!*” (“Шити! шити! шити!”) й зовсім не відображено. Тут спостерігається творче самовираження перекладача, яке полягає не в точній міжмовній інтерпретації, а у винайденні мовностилістичного способу наближення читача до оригіналу.

У другій октаві в обох текстах використано порівняння, яке заслуговує на особливу увагу:

It's Oh! To be a slave *О, радше в турецькій неволі,*

Along with the barbarous Turk, *У каторзі лютий згибати*

Where woman has never a soul to *І strapити тіло і душу,*

save, *Ніж тут таку муку приймати!*

If this is Christian work!

Незважаючи на те, що Т. Гуд вживає гіперболічну метафору “*barbarous Turk*” (“турки-варвари”), він без перебільшень констатував жакливі реалії життя. Немає нічого гіршого для людини, ніж неволя. А турецька неволя-каторга своєю сумною славою відома на весь світ. Виходячи з контексту, турецька неволя є навіть більш прийнятною для героїні, аніж каторжна праця вдома. Але Т. Гуд, англієць за походженням, був далекий від проблем турецької неволі, які натомість були дуже відчутними, реальними та болісними українському народу. Проте у перекладі немає цієї метафори, натомість І. Франко вдався до епітетів: “*в турецькій неволі, у каторзі лютий*”. Метафоричний вислів поета-англієця був сприйнятий українцем І. Франком на рецептивному рівні неметафорично. У його рядках чітко

відчувається біль поневоленої України, шляхом адаптації поет зорінтував читача на рецепцію, яка дозволяє припустити, що поет-перекладач зобразив прихований образ України.

На продовження теми поневолення звучить докір з дещо саркастичним відтінком: *“If this is Christian work!”* (*“Якщо це і є християнська праця”*). Візьмемо до уваги той факт, що християнство проголошує принцип рівності людей, незалежно від їх національності, статі, соціального та політичного становища. Тут немає таких понять, як “неволя”, “каторга” тощо. Таким чином, ідея рівності возводиться до трансцендентної сутності, Бога і означає рівність перед ним. Уведене поняття “християнська праця” (як говорить Т. Гуд, *“Christian work”*) є своєрідною революцією в розумінні людини взагалі: те, що праця вільної людини за часів греко-римської цивілізації вважалася недостойним заняттям, зараз вона піднімалася на божественну висоту. Праця впливає з божественної правди й закону про свободу. У вірші сарказм поета стає очевидним: верхівка капіталістичного суспільства байдужа до робітничого класу й надалі продовжує знущатись, не дотримується Божих заповідей, хоча й залучає себе до християн.

У Франковому перекладі немає жодного натяку на подібне. Він застосовує протиставлення: *“Ніж тут таку муку приймати!”*. Під час перекладу поет здійснив комплексну лексичну трансформацію, в результаті чого інтерпретував вислів з англійської мови за допомогою інших лексичних засобів української мови. Такий стилістичний прийом пояснює й розкриває авторське сприйняття, виявляючи його суб’єктивне ставлення до об’єктивної дійсності.

У четвертій октаві, виходячи з власної читацької рецепції, можна гіпотетично припустити наявність прихованого образу Англії та України в обох текстах:

It is not linen you're wearing out,   Се ж ви не сорочку, а кров
But human creatures' lives!   Живую будете вдягати

національної свідомості та націєборства; дав можливість українському читачеві ознайомитися з твором іноземної літератури; адаптував його на рецепцію адресанта і зумів зберегти основну ідею, мотив та проблематику оригіналу. Перекладацька діяльність І. Франка цього періоду дуже багата. Він працював над перекладами П. Б. Шеллі, В. Шекспіра та Дж. Г. Байрона.

ЛІТЕРАТУРА

1. Будний В., Ільницький М. Порівняльне літературознавство : підручник / Василь Будний, Микола Ільницький. – К. : Вид. дім “Києво-Могилянська академія”, 2008. – 432 с.
2. Кондратюк К. Громадсько-політична діяльність Івана Франка // Історія України / Костянтин Кондратюк. – 2006. – № 4. – С. 15–18.
3. Кремень В.Г. Політологія: наука про політику : підручник / Василь Григорович Кремень. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 840 с.
4. Латышев Л.К. Перевод: теория, практика и методика преподавания : учебник / Лев Константинович Латышев. – М. : Академия, 2003. – 192 с.
5. Михайлов М.Л. Юмор и поэзия в Англии. Томас Гуд : монографія / Михаил Ларионович Михайлов. – М. : ГИХЛ, 1958. – 347 с.
6. Ференц Н.С. Основи літературознавства : підручник / Надія Станіславівна Ференц. – К. : Знання, 2011. – 432 с.
7. Франко І. Твори в 50-ти т. / Іван Франко. – Т. 12 : Поетичні переклади та переспіви / [упоряд. та комент. В. І. Шевчук, за ред. Д. В. Задонського]. – К. : Наук. думка, 1978. – 727 с.
8. Шляхтун П.П. Політологія (теорія та історія політичної науки) : підручник / Петро Панасович Шляхтун. – К. : Либідь, 2002. – 576 с.
9. Inglis R.B. Adventures in English Literature / R.B. Inglis. – Toronto : W.J. Gage, 1952. – P. 436–437.

Аннотація

Порядная Елена. «Песня о рубашке» Т. Гуда в переводе И. Франка: между марксизмом и нациеборством

В статье рассматриваются не только интерпретация перевода И. Франка «Песни о рубашке» Т. Гуда, но и мотивация выбора произведения как проявление взглядов автора.

Исследуются марксистские мотивы как в переводе, так и в оригинале с точки зрения компаративно-рецептивного анализа. Перевод определяется как форма межлитературных взаимоотношений.

Ключевые слова: марксизм, рецепция, перевод, эквивалентность, уподобление, компаративно-рецептивный анализ, трансформация, интерпретация.

Summary

Poriadna Olena. „The Song of the shirt” by T. Hood in I. Franko’s translation: between marxism and national fight

The article considers not only the interpretation of I. Franko’s translation "The Song of the shirt" by T. Hood, but also the selection and motivation of the work as the epitome of the artist. Marxist’s motives are studied in both texts of translation and original in terms of receptive comparativistic analysis. Translation is defined as a form of interliterature relations.

Keywords: marxism, reception, translation, equivalence, assimilation, comparativistic receptive analysis, transformation, interpretation.

Тетяна БУБЛИК,

аспірант

Донецького національного університету

УДК 821.161.2

“СИНИЙ ЗАСЕЦЬ” Г. БАГЛЮКА І “ЗАЯЧИЙ ПАСТУХ”

В. ГАЙДАРІВСЬКОГО: ПОЕТИКА ДІАЛОГУ

У статті простежується реалізація діалогічної концепції М.Бахтіна на прикладі двох творів – “Синій заєць” Г.Баглюка та “Заячий пастух” В.Гайдарівського. Особлива увага приділяється подібності назв творів і головних героїв.

Ключові слова: діалогічні контакти, текст, художність.

Будь-який художній твір існує не відокремлено від інших, а в колі собі подібних. Він співвідноситься з літературними надбаннями, вступає з ними у “діалогічні контакти”, провокує до полеміки, змушує реагувати на нього: *“Твір – це ланка у ланцюгу мовленнєвого спілкування, як і репліка діалогу, він пов’язаний з іншими творами-висловлюваннями: і з тими, на які він відповідає, і з тими, які на нього відповідають...”* [2, 408].

У статті простежимо реалізацію діалогічної концепції М.Бахтіна на прикладі двох творів: “Синій заєць” Г.Баглюка та “Заячий пастух” В.Гайдарівського. Реалізація цієї мети передбачає вирішення таких завдань: з’ясувати основні засади концепції видатного філософа і літературознавця М.Бахтіна; застосувати принцип діалогізму до аналізу зазначених творів; визначити рівні художньої реалізації авторської концепції дійсності.